

Prądnik. Prace Muz. Szafera	32	263–274	2022
-----------------------------	----	---------	------

KRZYSZTOF KARWOWSKI¹,
JOANNA LASKOSZ², MARTYNA VONČINA¹

¹ Pieniński Park Narodowy, 34-450 Krościenko n.D., ul. Jagiellońska 107B

² Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, 31-018 Kraków, ul. Św. Jana 26

*e-mail: kkarwowski@pieninypl

ROLA PROFESORA WALEREGO GOETLA W TWORZENIU PARKU NARODOWEGO W PIENINACH

The role of Professor Walery Goetel in the creation of a national park in Pieniny

Abstract. The article discusses the role of Professor Walery Goetel in creating a national park in the Pieniny Mountains and the idea of creating other parks on the border of Czechoslovakia and Poland. His cooperation with representatives of scientific, tourist and government institutions in the field of nature protection is also presented. Extensive documentation preserved in the Archive of Science of the Polish Academy of Sciences and the Polish Academy of Arts and Sciences was used.

Key words: history of Pieniny National Park, nature conservation, international cooperation

WSTĘP

Dziewięćdziesiąt lat temu, 1 czerwca 1932 roku, powołano do życia Park Narodowy w Pieninach – protoplastę Pienińskiego Parku Narodowego, a 17 lipca tego samego roku utworzono Słowacki Rezerwat Przyrodniczy w Pieninach. W ten sposób powstał pierwszy w Europie i drugi na świecie pograniczny park narodowy.

Wśród osób, które przyczyniły się do ich powstania, szczególne miejsce zajmuje Profesor Walery Goetel – geolog, profesor zwyczajny Akademii Górniczej (później Akademii Górniczo-Hutniczej) w Krakowie, działacz społeczny i turystyczny, propagator idei ochrony przyrody i współtwórca pogranicznych parków narodowych także w Tatrach i na Babiej Górze, twórca pojęcia sozologii. Równie istotną rolę odegrał Profesor Władysław Szafer – botanik, który stworzył z Goetlem bardzo produktywny, organizacyjny duet (ryc. 1).

W Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie znajduje się spuścizna prof. W. Goetla, a w niej m.in. korespondencja, fotografie oraz materiały związane z działalnością uczonogo, które ukazują jego pierwszorzędną rolę jako współtwórcy Parku. Zbiór ten posłużył do przygotowania we współpracy z Pienińskim Parkiem Narodowym jubileuszowej wystawy zatytułowanej: „90-lecie Pienińskiego Parku Narodowego. Historia powstania Parku

w relacjach prof. Walerego Goetla”. Wystawa złożona z 26 plasz towarzyszyła konferencji naukowej pt.: „Społeczne funkcje obszarów chronionych”, która odbyła się w dniach 18–19 marca 2022 roku w Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie, zorganizowanej w 150. rocznicę utworzenia pierwszego w świecie Parku Narodowego Yellowstone oraz 90. rocznicę powstania Pienińskiego Parku Narodowego.

IDEA POWSTANIA PARKÓW NARODOWYCH

Postulat ochrony Pienin pojawił się prawdopodobnie po raz pierwszy w 1920 roku podczas obrad Państwowej Komisji Ochrony Przyrody (PKOP), której przewodził prof. W. Szafer. Jednak pierwszym dokumentem, będącym namacalnym dowodem działań ochronnych na rzecz Pienin, jest deklaracja hrabiego Stanisława Konstantego Drohojowskiego (1855–1925) z 14 marca 1921 roku dotycząca utworzenia prywatnego rezerwatu przyrodniczego, obejmującego Górę Zamkową w Czorsztynie wraz z ruinami zamku¹.

Dla Walerego Goetla przyroda była zawsze ważna. Jako młody człowiek brał udział w wyprawach górskich, które przerodziły się z czasem w wyczynowe taternictwo, a studia, w czasie których prowadził badania geologiczne w Tatrach i Pieninach, tylko utwierdziły go w tym przekonaniu. Z inicjatywą utworzenia parku narodowego – początkowo w Tatrach – spotkał się Goetel bardzo wcześnie. Świadczą o tym zachowane w jego spuściźnie listy od Heleny Dłuskiej, przyjaciółki z lat młodości, która prosiła go, wówczas asystenta UJ, o poparcie prowadzonej przez nią i jej matkę Bronisławę akcji na rzecz utworzenia parku narodowego w Tatrach. A był to dopiero 1913 rok!

Od początku idei tworzenia w Polsce parków narodowych, Profesor starał się o podobne działanie z drugiej strony granicy z Czechosłowacją. W 1921 roku, podczas jednej z wycieczek w Tatry Bielskie, Goetel spotkał czeskich profesorów Karela Domina, Radima Kettnera i Viktora Dvorskiego, którzy zostali wiernymi współtowarzyszami w realizacji tej szczytnej idei. Powziętą myśl przemienił Goetel bardzo szybko w działalność na rzecz tworzenia pogranicznych parków. W 1922 roku został przyjęty w poczet członków PKOP, a w czerwcu 1923 roku w Poznaniu wziął udział w I Ogólnej Konferencji w sprawie ochrony przyrody polskiej, podczas której wygłosił referat na temat polskich parków narodowych. Wówczas znał już artykuł Sitowskiego i Kulczyńskiego² na temat projektowanego rezerwatu w Pieninach.

PIERWSZE USTALENIA

Temat Pienin jako przyszłego terenu chronionego był coraz częściej poruszany w kręgach naukowych i prasie, wzbudzał też duże zainteresowanie w sferach rządowych. We wrześniu 1923 roku w Szczawnicy zorganizowano konferencję, w której udział wzięli przedstawiciele odpowiednich ministerstw, właściciele Pienin oraz, między innymi, Władysław Szafer i Jan Gwałbert Pawlikowski. Pokłosem konferencji był wniosek skierowany do Ministerstwa Rolnictwa w sprawie zakupu przez rząd polski terenów pienińskich w celu utworzenia parku narodowego. Ministerstwo przychylnie odniosło się do tego

¹ Formalnie teren rezerwatu włączono do Pienińskiego Parku Narodowego dopiero 75 lat później.

² Sitowski, L. (1922). Pieniny jako rezerwat przyrodniczy. I. Charakter i osobliwości przyrody pienińskiej. *Ochrona Przyrody*, 3, 47–55; Kulczyński, S. (1922). Pieniny jako rezerwat przyrodniczy. II. Projekt rezerwatu w Pieninach. *Ochrona Przyrody*, 3, 55–58.

wniosku. Jednocześnie podjęto starania o „umiędzynarodowienie” projektu ze stroną czechosłowacką.

W 1924 roku Walery Goetel został komisarzem rządowym do delimitacji granicy polsko-czechosłowackiej. Reprezentując rząd, podpisał 6 maja tego samego roku „protokół krakowski”, będący pierwszą powojenną umową polsko-czechosłowacką. W protokole tym, obok uregulowania szeregu spraw tatrzańskich, zajęto się również Pieninami. Uregulowano sprawy turystyczne i komunikacyjne w Pieninach, stwarzając podstawę do podziwiania górskiego pogranicza. W dyskusji polska delegacja wystąpiła z wnioskiem o powołanie do życia parków narodowych w czterech punktach granicy: Tatrach, Pieninach, Babiej Górze i Czarnohorze³.

Kolejna konferencja odbyła się w Pradze 6 czerwca 1924 roku, a jej celem była realizacja „protokołów krakowskich”. Uchwalono między innymi, że należy dążyć do utworzenia rezerwatów pogranicznych na terytorium Babiej Góry, Pienin i Howerli, w jak najkrótszym czasie wymienić wzajemnie publikacje, akty i mapy, potrzebne do realizacji powyższych projektów, a całą akcję prowadzić w dalszym ciągu za pośrednictwem obu delegacji przy komisji delimitacyjnej⁴.

15 lipca 1924 roku Walery Goetel uczestniczył z ramienia komisji delimitacyjnej w posiedzeniu w Szczawnicy, podczas którego dyskutowano nad kwestiami Drogi Pienińskiej, uregulowaniem Dunajca i gospodarki rybnej na tym obszarze. We wrześniu 1924 roku, na jednym z posiedzeń PKOP, Goetel zaproponował, aby po stronie czechosłowackiej Pienin także wyznaczono „rezerwat ścisły” w przełomie Dunajca, a „częściowy” w dalszych partiach.

W związku z pracami nad umową o pogranicznych parkach natury Goetel wysłał list w do Williama T. Hornadaya – amerykańskiego zoologa, aktywnie działającego na rzecz ochrony przyrody i parków narodowych. Udzielił w nim szczegółowych informacji o przebiegu prac przygotowawczych na terenie Polski i Czechosłowacji oraz zwrócił się z prośbą o materiały i wskazówki dotyczące tworzenia parków w Stanach Zjednoczonych

Ryc. 1. Prof. Władysław Szafer i prof. Walery Goetel, ok. 1960 r. Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie

Fig. 1. Professors Władysław Szafer and Walery Goetel, around 1960. Archive of Science of the Polish Academy of Sciences and the Polish Academy of Arts and Sciences in Krakow

³ Goetel, W. (1929). Utworzenie Parku Narodowego w Pieninach. *Ochrona Przyrody*, R. 9, 21.

⁴ Protokół z konferencji polsko-czechosłowackiej w Pradze, 6 czerwca 1924 r., AN PAN i PAU, K III-36, I/28.

i Kanadzie. Czyżby ten list przyspieszył proces powstawania na granicy Stanów Zjednoczonych i Kanady Międzynarodowego Parku Pokoju Waterton-Glacier, czyli pierwszego na świecie pogranicznego parku, a nie w Pieninach?⁵

Walery Goetel w sprawach parków narodowych ściśle współpracował z Władysławem Szaferem. Konsultował z nim wszystkie najważniejsze decyzje oraz składał mu szczegółowe sprawozdania ze swej działalności. Ten zaś starał się nie przeszkadzać młodszemu koleędze i pomagać tylko wówczas, gdy sytuacja tego wymagała, a jego wsparcie było nieodzowne.

Szafer miał impulsywną naturę, słynął z ciętego języka i nieprzejednanego stanowiska, co nie pomagało w dyplomatycznych zabiegach. Tutaj zdecydowanie lepiej sprawdzały się opanowanie i umiejętności dyplomatyczne Goetla, które były szeroko znane i cieszyły się dużym uznaniem. Uczeni nierzadko mieli odmienne zdania w kwestii sposobu rozwiązania danego problemu, jednak w kluczowym momencie potrafili uzgodnić wspólne stanowisko i walczyć o ważne sprawy. Wydaje się, że duet ten był wręcz idealny.

W 1928 roku PROP, a właściwie Władysław Szafer, doceniając dotychczasową pracę Walerego Goetla na rzecz tworzenia parków narodowych, dał uczonemu „wolną rękę” w prowadzeniu dalszej akcji, a był to czas przełomowy dla sprawy Parku w Pieninach.

TRUDNA WSPÓŁPRACA Z CZECHOSŁOWACJĄ

Z utworzeniem Parku Narodowego w Pieninach po obu stronach granicy miała być związana specjalna umowa polsko-czechosłowacka o Pieninach, wynikająca ze wspomnianego wcześniej „protokołu krakowskiego” z 1924 roku. Przygotowaniem umowy zajęli się Walery Goetel i Bronisław Romaniszyn – dyplomata, działacz społeczny, działacz ochrony przyrody, śpiewak operowy, pedagog, prezes Krajowego Towarzystwa Rybackiego w Krakowie, a po stronie czechosłowackiej Václav Roubík – komisarz rządu czechosłowackiego.

Niestety, na przełomie 1925 i 1926 roku, nastąpił zastój w pracach nad tworzeniem parków, związany z opieszałością czynników urzędowych, politycznych i społecznych. Polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych (MSZ) zwróciło się do rządu czechosłowackiego z propozycją, aby zechciał mianować pełnomocników do rokowań związanych z kwestią pogranicznych parków narodowych. W tym czasie polski rząd powołał już Walerego Goetla i Jana Frylinga jako swoich pełnomocników. Jednak z odpowiedzią na notę rząd czechosłowacki zwlekał jeszcze trzy lata! Nota polskiego MSZ, rozesłana do ministerstw czechosłowackich, spotkała się w zasadzie z przychylną odpowiedzią, za wyjątkiem Ministerstwa Oświaty, które wciąż zwlekało z decyzją. Wobec tego Goetel pofatygował się do tegoż ministerstwa. Okazało się, że główną przyczyną opieszałości jest zamiar połączenia projektowanej ustawy o pogranicznych parkach z ogólną ustawą o ochronie przyrody i pomników narodowych. Uczony, opierając się na doświadczeniach polskich w tym zakresie, wyraził swoją dezaprobatę.

Po zakupieniu przez Rząd RP majątków pienińskich, pozostała do opracowania podstawa prawna przyszłego parku i uzgodnienie szczegółów ze stroną czechosłowacką. Na tych aspektach skupiła się w kolejnych miesiącach działalność Goetla. Uczony był przekonany, że utworzenie parku narodowego po czechosłowackiej stronie Pienin nie będzie skomplikowane, ponieważ cały ten teren należał do państwa. Niestety w kwietniu 1929 roku nadeszła długo wyczekiwana nota, w której Czechosłowacy odrzucili właściwie wszystkie propozycje Polaków związane z utworzeniem pogranicznych parków.

⁵ Umowa została ratyfikowana przez amerykańską ustawę 25 kwietnia 1932 i kanadyjskie prawo 16 czerwca 1932 roku, https://pl.frwiki.wiki/wiki/1926_au_Canada.

Goetel doznał poważnego zawodu. Ogrom pracy, jaki włożył w urzeczywistnienie idei parków narodowych, niezliczone konferencje w ministerstwach w Pradze, spotkania na najwyższym szczeblu, odczyty – to wszystko na nic się zdało. Co więcej – zmniejszył swoją wiarygodność w oczach ludzi, którzy zaufali mu w tej kwestii. Uczony za niepomyślny obrót sytuacji w Czechosłowacji winił głównie konflikty personalne i problemy organizacyjne w ministerstwach, a w szczególności Rudolfa Maximoviča⁶, którego usunięcia wręcz się domagał⁷. Pomimo to uczony wciąż robił wszystko, co w jego mocy, by utworzyć pierwszy pograniczny park narodowy w Pieninach. Dużo pisał i mówił na ten temat, również na arenie międzynarodowej. W 1930 roku wygłosił ponad 20 odczytów o parkach pogranicznych, w tym o parku w Pieninach. Piękno Pienin prezentował również podczas wycieczek organizowanych przy różnego rodzaju okazjach, np. w sierpniu 1930 r. zabrał w Pieniny uczestników I Zjazdu Międzynarodowej Unii Alpinistycznej w Zakopanem.

WYKUPY GRUNTÓW POD PRZYSZŁY PARK

Wiosną 1925 roku, pod nadzorem Goetla, przeprowadzono pomiary i oszacowano obszar dworski Czorsztyń, który zaoferowali do sprzedaży czterej spadkobiercy śp. Stanisława Konstantego Drohojowskiego. Latem 1926 roku Ministerstwo Rolnictwa zgodziło się na nabycie Pienin za gotówkę, lecz ze względu na złą sytuację finansową Państwa, wniosek nie uzyskał aprobaty w Ministerstwie Skarbu. Na posiedzeniu PROP 29 marca 1927 roku podjęto uchwałę, aby zwrócić się do Ministerstwa Rolnictwa z prośbą o zamiannę – drogą pełnomocnictwa Prezydenta RP – czterech majątków wolnych od parcelacji na „grunta pienińskie”. Równocześnie z akcją wykupu obszarów pienińskich szła praca nad projektem ustawy o ochronie przyrody, która miała stanowić podstawę do tworzenia pogranicznych parków narodowych, a tym samym rozwiązać wiele problemów natury formalnej. Pojawił się także pomysł „ustawy parkowej”.

W międzyczasie cała akcja utworzenia Parku Narodowego w Pieninach zyskała silne poparcie u Ministra Rolnictwa Karola Niezabytowskiego, który wiosną 1927 roku, w towarzystwie Walerego Goetla, zwiedzał Pieniny wraz z Janem Miklaszewskim, Dyrektorem Departamentu Leśnictwa.

Ostatecznie, po wieloletnich staraniach i licznych porażkach, udało się porozumieć spadkobierców śp. S. Drohojowskiego z Ministerstwem Rolnictwa co do zakupu Przełomu Pienińskiego. Latem 1928 roku stosowny wniosek w tej sprawie wpłynął od Ministerstwa Rolnictwa do Ministerstwa Skarbu, a po zatwierdzeniu, wszedł pod obrady Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów i 9 listopada został uchwalony. Podkreślono przy tym, że 385 ha majątków pienińskich zostało zakupionych na rzecz utworzenia parku narodowego oraz w celach naukowo-kulturalnych, ochrony przyrody i turystycznych. Było to wydarzenie wielkiej doniosłości, zważywszy na ówczesną sytuację finansową i polityczną państwa polskiego. Przy ciągle zmieniających się rządach i zmianie ministrów udało się osiągnąć sukces w tej materii.

Niewątpliwie znaczącą rolę w tych staraniach odegrał Goetel, który wraz z Szaferem nieustannie monitował całą sprawę w ministerstwach, inicjował spotkania, organizował konferencje, nierzadko połączone z odczytami na temat parku pienińskiego. Co więcej,

⁶ Rudolf Maximovič (1886–1963) – czeski urzędnik, pierwszy czechosłowacki Konserwator Ochrony Przyrody i Zabytków Ministerstwa Edukacji i Oświaty Narodowej.

⁷ Kopia listu Walerego Goetla do Karela Domina z 23 grudnia 1930 r., AN PAN i PAU, K III-36, I/9.

w spuściznie Goetla zachowała się korespondencja świadcząca o tym, że właściciele majątków pieniężnych darzyli uczonego dużym zaufaniem i wielokrotnie zwracali się do niego z prośbą o pomoc i pośredniczenie w sprawach pieniężnych.

W listopadzie 1928 roku we Lwowie odbyło się kolejne posiedzenie w związku z projektem ustawy o ochronie przyrody, podczas którego podjęto ostateczną decyzję, aby parki narodowe objąć osobnym rozdziałem ogólnej ustawy o ochronie przyrody. W sprawie ustawy udał się Goetel w styczniu 1929 roku do Warszawy, by tam omówić tę kwestię z Marszałkiem Sejmu Ignacym Daszyńskim i Wiceministrem Sprawiedliwości Stefanem Sieczkowskim.

Również w styczniu, z inicjatywy Goetla, wyruszyła do Warszawy delegacja złożona z przedstawicieli przewoźników pieniężnych w celu podziękowania za utworzenie „Parku Narodowego” odpowiednim ministrom rządowym. Flisakom towarzyszyli członkowie Prezydium Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, między innymi Walery Goetel i Bronisław Romaniszyn. Akcja ta miała zwrócić uwagę społeczeństwa oraz sfer rządzących na istotę parków narodowych i przyspieszyć formalne utworzenie pierwszego z nich – Parku Narodowego w Pieninach. Idea pogranicznych parków narodowych zyskała również silnego zwolennika w osobie Prezydenta RP Ignacego Mościckiego, który w lutym, w towarzystwie Szafera, Goetla i Romaniszyna odbył wycieczkę do Morskiego Oka, udzielając poparcia akcji tworzenia parków.

Po stronie polskiej prace nad parkiem narodowym szły pomyślnie. W okresie 29 maja – 3 czerwca 1929 r. w Pieninach zebrała się specjalna komisja w składzie: Władysław Szafer, Walery Goetel, Bronisław Romaniszyn, przedstawiciele Ministerstwa Rolnictwa i Lwowskiej Dyrekcji Lasów Państwowych oraz dyrektor uzdrowiska Szczawnica – Jan Kalinowski i właściciel Krościenka – Stanisław Dziewolski. Komisja przeprowadziła oględziny terenu celem ustalenia programu prac nad utworzeniem Parku i określiła dokładnie jego obszar.

Mimo niekorzystnego obrotu sprawy u naszych południowych sąsiadów, Polacy nie zwalniali tempa w kwestii parków pogranicznych. Już pod koniec roku, w dniach 13–14 grudnia 1929 roku, PROP zorganizowała w Krakowie zjazd przedstawicieli nauki z Czechosłowacji, Polski i Rumunii w sprawach ochrony przyrody i parków narodowych na pograniczach tych państw. Uczni biorący udział w konferencji zgłosili wiele wniosków dotyczących parków narodowych, z których sześć dotyczyło Pienin, w tym trzy Goetla i Domina.

Na posiedzeniu PROP (zamieniono Komisję na Radę) 13 czerwca 1930 roku powierzono Goetlowi opracowanie regulaminu Parku Narodowego w Pieninach. Wstępny projekt Parku przygotował prof. Władysław Szafer, a ostateczny zrealizował Zakład Doświadczalny Lasów Państwowych w Warszawie. Na kolejnym zebraniu, które odbyło się w październiku tego samego roku, Szafer w imieniu Rady oficjalnie podziękował Goetlowi za jego pracę na rzecz utworzenia Parku. W lipcu 1930 roku, po wielu trudnościach, Rząd RP zakupił od rodziny Dziewolskich drugą partię Pienin (250 ha).

FINALIZACJA DZIEŁA

31 sierpnia 1930 roku, a więc dwa lata przed formalnym powstaniem Parku, odbyła się w Szczawnicy wielka uroczystość ogłoszenia Pienin parkiem narodowym (ryc. 2). Organizatorem wydarzenia było Polskie Towarzystwo Tatrzańskie, zaś głównym pomysło-

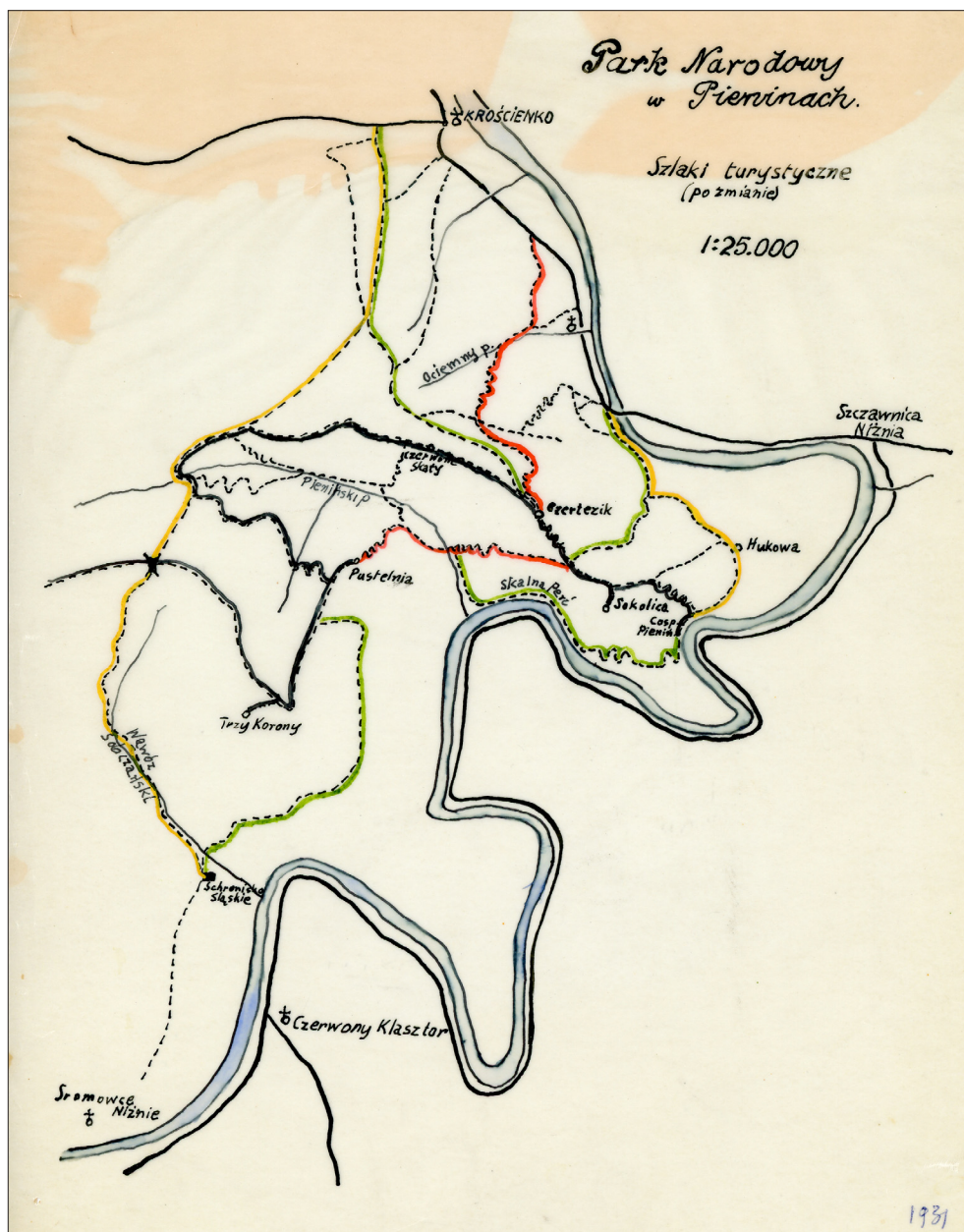
Ryc. 2. Otwarcie polskiego Parku Narodowego w Pieninach, Dom Zdrojowy w Szczawnicy, 31.08.1930 r., Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie

Fig. 2. Opening of the Polish National Park in Pieniny, Spa House in Szczawnica, August 31, 1930. Archive of Science of the Polish Academy of Sciences and the Polish Academy of Arts and Sciences in Krakow

dawcą i jej realizatorem – Walery Goetel. Uczony dołożył wszelkich starań, by wszystko przebiegało jak należy. W dniu uroczystości wziął udział w wycieczkach do Czorsztyna i Czerwonego Klasztoru oraz wygłosił referat pt. „Co oznacza zamiana Pienin na Park Narodowy?” Wtedy nie było jeszcze żadnych regulacji prawnych, ustaw rządowych, które by ten Park powołały i na których mógłby oprzeć swoją działalność. To nieformalne ogłoszenie Parku miało na celu zainteresowanie opinii publicznej i społeczeństwa, a w szczególności naszych południowych sąsiadów.

3 sierpnia 1931 roku odbyła się w Krościenku nad Dunajcem kolejna konferencja w sprawie Parku Narodowego w Pieninach, w której uczestniczyli członkowie PROP z Szaferem i Goetlem na czele oraz przedstawiciele Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego i Dyrekcji Lasów Państwowych. Głównym tematem obrad było omówienie zasad organizacji oraz celów i zadań „rezerwatu” w Pieninach. Uczestnicy konferencji zatwierdzili szlaki turystyczne i omówili kompetencje kierownika Parku (ryc. 3). Podczas spotkania podniesiono również kwestię powołania Komisji Parkowej, złożonej z przedstawicieli świata nauki oraz czynników administracyjnych, pełniącej rolę pewnego rodzaju „platformy porozumiewawczej”.

We wrześniu 1931 roku Goetel, jako pełnomocnik rządu polskiego, podpisał w Gdyni z rządem czechosłowackim umowę o Drodze Pienińskiej i ułatwieniu ruchu na obszarze pogranicznym. Kwestia utworzenia pogranicznego parku narodowego

Ryc. 3. Mapa ze szlakami turystycznymi Parku Narodowego w Pieninach, 1931 r. Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie

Fig. 3. Map of tourist trails in the National Park in Pieniny, 1931. Archive of Science of the Polish Academy of Sciences and the Polish Academy of Arts and Sciences in Krakow

w Pieninach zaczęła rozwijać się pomyślnie. Goetel wyjeżdżał wówczas wielokrotnie do Warszawy, Lwowa oraz Pragi, by tam ostatecznie rozwiązać przeszkody stojące na drodze do realizacji idei parku.

Wreszcie, w kwietniu 1932 roku, zapadła po stronie czechosłowackiej ostateczna decyzja o utworzeniu po stronie czechosłowackiej jednostki o nazwie „Slovenská prírodná rezervácia v Pieninách”. Również po stronie polskiej doszło do przełomowego wydarzenia, mianowicie 1 czerwca 1932 r. ukazało się rozporządzenie Ministerstwa Rolnictwa RP z 23 maja 1932 roku o utworzeniu z rezerwatu w Pieninach jednostki organizacyjnej szczególnej pod nazwą „Park Narodowy w Pieninach”. Niespełna dwa miesiące później, 17 lipca odbyła się w Czerwonym Klasztorze uroczystość ogłoszenia rezerwatu po czechosłowackiej stronie Pienin, tym samym na granicy Polski i Czechosłowacji powstał pierwszy w Europie pograniczny park narodowy (ryc. 4).

ZASŁUGI WALEREGO GOETLA

Uczony odegrał istotną rolę w kwestii utworzenia w Pieninach parku narodowego. Od momentu powołania w 1924 roku na delegata PROP dla pogranicznych parków narodowych aż do powstania Parku po obu stronach granicy w 1932 roku, wykonał olbrzymią pracę, aby zamierzone dzieło doprowadzić pomyślnie do końca. Wierzył mocno w tę ideę i, mimo wszelkich trudności i niepowodzeń, wciąż realizował upragniony cel. W Pieninach bywał wielokrotnie, czy to podczas młodzieńczych wycieczek czy też później, prowadząc badania geologiczne i organizując ćwiczenia dla swoich studentów z Uniwersytetu Jagiellońskiego, a następnie Akademii Górniczej. Uważał, że *Pieniny to archiwum geologiczne, gdzie przebogata przyroda złożyła swe pergaminy, świadectwa procesów i prac tysiącleciowych*⁸.

Wśród głównych punktów działalności Goetla na rzecz Parku w Pieninach wymienić należy wielopłaszczyznową współpracę uczonego z przedstawicielami instytucji naukowych, turystycznych i rządowych, a także z poszczególnymi uczonymi z Polski i Czechosłowacji. Dużą zasługą Goetla było również pośredniczenie w wykupie ziem pienińskich pomiędzy Rządem RP a spadkobiercami tych majątków. Objawiało się to między innymi uczestniczeniem w licznych spotkaniach, konferencjach, sesjach ministerialnych i naukowych lub też zupełnie prywatnych, podczas których omawiano sprawy związane z Parkiem Narodowym w Pieninach. Kiedy jesienią 1928 roku ważyły się ostateczne losy wykupu ziem pienińskich w Ministerstwie Skarbu, Goetel jako jeden z pierwszych udał się do Warszawy, by zabiegać o pomyślne załatwienie tej sprawy.

Z czynności związanych z realizacją parków, w tym również w Pieninach, składał szczegółowe sprawozdania w *Ochronie Przyrody* oraz w *Wierchach*, gdzie najczęściej publikował. Pisał również do innych czasopism w kraju i zagranicą, upowszechniając ideę pogranicznych parków natury. Można rzec, że był doskonałym popularyzatorem idei parków, o czym świadczą chociażby liczne odczyty w Polskim Radiu w latach 1929–1938 emitowane na całą Polskę. Tak zwane przez Goetla „akcje propagandowe”, jak list do Hornadaya czy uroczystość ogłoszenia Pienin Parkiem Narodowym w 1930 r., organizacja wycieczek turystycznych i naukowych w Pieniny, miały szeroki wydźwięk i oddziaływały na społeczeństwo oraz władze państwowe w obu krajach. Przy każdej nadarzającej się okazji,

⁸ Wiktoria, J. (1932). Wielkie święto w Czerwonym Klasztorze. *Ilustrowany Kurier Codzienny*, 23 lipca 1932, Nr 202.

P R O G R A M
uroczystości ogłoszenia PARKU NARODOWEGO
w P i e n i n a c h
dn. 17 lipca 1932r.
====

1. Wyjazd z Warszawy dnia 16 lipca 1932 r. z Dworca Głównego o godz. 20.20 pociągami pośpiesznym do Krakowa. Przyjazd do Krakowa dn.17-go lipca 1932 r. o godz.3.08, wyjazd z Krakowa 3.35 w kierunku Nowego Targu. Przyjazd do Nowego Targu 7 rano.
2. Punkt zborny na dworcu w Nowym Targu o godz.7 rano lub w Czorsztynie przy restauracji Szperlinga o godz.8 rano; śniadanie w restauracji Szperlinga ; przejazd z Nowego Targu do Czorsztyna autobusami, które będą oczekiwać na dworcu w Nowym Targu.
3. Wyjazd z Czorsztyna o godz.8.30 rano łódkami albo samochodami do Czerwonego Klasztoru, gdzie odbędzie się uroczystość otwarcia SŁOWACKIEGO PARKU NARODOWEGO W PIENINACH. Uroczystość rozpocznie się o godz.11-ej. O godz.13-ej po południu obiad w Smierzdonce obok Czerwonego Klasztoru.
4. O godz.14-ej po południu wyjazd łódkami lub furmankami do Szczawnicy, przyczem nastąpi zwiedzenie Parku Narodowego; przyjazd do Szczawnicy o godz.16.30 po poł. O godz.17-ej po poł. uroczystość powitania gości czeskosłowackich w Sali Zdrojowej w Szczawnicy. O godz.19-ej kolacja w Szczawnicy.
5. Wyjazd ze Szczawnicy autobusami do Nowego Targu o godz.20-ej wieczorem; przyjazd do Nowego Targu o godz.22-ej wieczorem. Odjazd z Nowego Targu pociągami pośpiesznym do Warszawy o godz.22.10, przyjazd do Krakowa dn.18 lipca 1932 r. o godz.1.35 w nocy, przyjazd do Warszawy o godz.9.15 rano.-

=====

Zgłoszenia udziału w uroczystości uprasza się nadsyłać
odwrotnie pod adresem: Prof.Dr.Walery Goetel, Kraków ul.Szlak 4
tel.106-45, celem zarezerwowania odpowiedniej ilości miejsc
w autobusach i t.p.-

Ryc. 4. Program uroczystości ogłoszenia Parku Narodowego w Pieninach 17.07.1932 r. Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie

Fig. 4. Program of the official ceremony to announce the creation of National Park in Pieniny, July 17, 1932. Archive of Science of the Polish Academy of Sciences and the Polish Academy of Arts and Sciences in Krakow

będąc uczestnikiem różnego rodzaju kongresów czy zjazdów (Słowiańskich Geografów i Etnografów, Asocjacji Słowiańskich Towarzystw Turystycznych, Międzynarodowej Unii Alpinistycznej, Karpackiej Asocjacji Geologicznej) – wszędzie tam wygłaszał referaty poświęcone idei pogranicznych parków narodowych oraz zgłaszał rezolucje w sprawie ich utworzenia, przez co akcja zyskiwała jeszcze większy rozgłos i poparcie w różnych środowiskach.

Zachwycał się urodą Pienin pisząc:

Pieniny są, obok Tatr, najczarowniejszym zakątkiem Polski a największe piękno tego zakątka tworzy przełom Dunajca przez Pieniny. Wstęga przejrzystej, modrej wody Dunajca, przerywna w wielu zakolach białe szczyty Pienin, z których spływają do rzeki zielone lasy i łąki jest też główną wartością krajobrazu i atrakcją turystyczną regionu. (...) Bez wody tej, zachowanej w naturalnym stanie, nie może istnieć charakterystyczny dla Pienin mikroklimat, a z nim jedyne w swoim rodzaju kwiaty i krzewy, wśród których przechowały się do dzisiejszych czasów rośliny tzw. endemiczne, żyjące tylko na tym obszarze, jak piękny złocień Zawadzkiego, rzadki jałowiec Sawina i inne. Od tego samego mikroklimatu i warunków przyrodniczych całości Pienin wraz z ich wodami zależne jest życie osobliwych zwierząt pienińskich, a w szczególności ptaków jak drozda skalnego i puchacza, pomurnika oraz owadów z przepyszny motylem Niepylak Apollo na czele. W tym mikroklimacie rozkwitają na wiosnę kobierce niezrównanych w swej bujności kwiatnych łąk pienińskich, Z wodami Dunajca związana jest krasa przełomu pienińskiego, tego geologicznego fenomenu przyrody polskiej i światowej⁹.

---

⁹ Goetel, W. (1956). Walka o Pieniny. *Wierchy*, R. 25, 26.

SUMMARY

The article is devoted to Walery Goetel, a geologist, professor at the AGH University of Science and Technology in Krakow, social and tourist activist, propagator of the idea of nature conservation, and creator of the concept of sozology. Thanks to extensive documentation preserved in the Archive of Science of the Polish Academy of Sciences and the Polish Academy of Arts and Sciences in Krakow, the professor's efforts to create a borderland national park on the Polish and Czechoslovak sides of the Pieniny Mountains are presented. The article describes how this ambitious idea required personal commitment, and how often it was put to the test by the indifference and even hostility shown by various institutions and individuals.

Goetel's dedication and persistence, as well as his cooperation with other enthusiasts of the idea of nature conservation, especially with Professor Władysław Szafer, resulted in complete success. On July 17, 1932, in Červený Kláštor [Red Monastery] in Czechoslovakia, it was announced that a borderland national park was to be established in the Pieniny Mountains, the first protected area of that type in Europe and the second in the world.